

A „középső tisztesség” gömöri módra, egykoron – és napjainkban, Ragályban

„A gömöri parasztoknál minden embernek három tisztességtétele van, s mind a három nagy ceremóniával és vendégeskedéssel innepeltetik. Első tisztesség a születési, vagyis inkább keresztelési vendégség, mely posztriknak mondatik. Középső tisztesség a házasság innepé vagy a lakadalom. Utolsó tisztesség a temetés, melyen értetik a tisztességes eltakarítást a prédikációval, búcsúztatóval és az azt követő halottas vendégséggel vagy torral együtt. Mindezek nagy ceremóniával és költséggel tartatnak, s ilyenkor a legszegényebb ember is, akárhonnán veszi, ha kölcsönzi is, nem kíméli költségét, hogy amint ők szólnak, a módját megadhassa: és ezeknek elmulasztások ónálóok igen gyalázatos dolognak tartatnék.”

(Balogh Sámuel, 1827)

Párválasztás

A házasságokat ököztök nem az előre való ismeretség, nem a hajlandóság és szerelem szövi, hanem a szülék önnön kényök s kinézésök szerént alkotják. Bármint ismerjék s szeressék is egymást két fiatalok, annak a jövődő házasságra nézve semmi következése nincs, hanem akit avégre a szülék választanak, azzal kell megelégedni és egybeházasulni. Szintügy kinézik ők, mint a legspekulánsabb előkelő emberek, melyik lesz, nem a legényre vagy leányra, hanem az ő önnön házi állapotjuk nevedésére vagy egyéb világi cél s haszon előmozdítására nézve a legjobb parti, amit ők, minthogy jártokban-költőkben minden ilyes dolgokra figyelmesek, és önnön házoknál is minden köztök megforduló vidéki emberektől szeretnek szorgalmatosan tudakozódni, könnyen kitanulhatnak. Ekkor osztán, ha hatodik faluban lakik is az ő ínyök szerént való leány, elmennek oda egy-két jó embereikkel a legény nélkül, s előadván, mint hatott nekik is fülökbe ez s ez becsületes leány híre, és a magok házi állapotját is dicsérve leírván, felveszik Ádámtól vagy az Eliézer históriájától hosszú beszédjeknek textusát, s szépen megkérlik a leányt.

Kikérés

Mikorán pegyig Ábrahám ugyan öreg ember lett volna, fiát, Izsákot házasságra buzdította volna. Izsák hajlott is a szent házasságra, de mivel Ábrahám nem akarná, hogy Izsák az Kánaán földjén lakozó pogányok közül venne feleséget, Elizést szólította volna meg, hogy ez fiának feleséget keresne. Engemet is felszólított a keresztfiam, hogy házassága irányában cselekedettel legyek, amellet őrtállója volnék és a mi vezérünk, az Úristen nevében a kegyelmetek házukhoz vezéreltetnék, hogy keresztfiamnak ezen becsületes szülők (egyetlen) tisztességes leányukat feleségül megkérjem. Azért is, az becsületes leányzónak édes apja és anyja és minden rokonsága egyenlő akarattjából és véleményéből, ha jónak

látják, leányukat ezen becsületes fiúnak feleségül odaadni óhajtanák. Miután minket is az úrnak anygala vezérelt kigyelmeteknek becsületes házukhoz, kérjük kigyelmetek tisztességes szándékát, jó válaszadásukat, melyet hallani mielőbb kívánnánk.

(Barkóság)

Ha a másik félnek tetszik az ajánlás, ez is hasonló hosszú beszéddel elfogadja azt (a leány ekkor nincs jelen, hanem az anyjával együtt, aki azonban nem mulatja el az anyai örvendő híradást és buzdítást, kívül a kamarában van, és a dolog ott benn csak férfiak közt foly), azzal meghatározzák a kézfogás napját, s elvégzik pályinka közt az egész egybekelést. Hazamenvén a szüle, tudtára adja a fiának, milyen jó, milyen alkalmas személyt választott neki jövődő házastársul, s mint fog azáltal gazdasági dolgok feljebb emelkedni, s ezek ellen a fiúnak nem szabad szólani, vagy ha szól, sikertelen minden beszédje, mivel annak kell meglenni, amit az öregek magok közt elvégeztek.

Háztűznéző

Azonban az eljegyzett leány atyja, hasonlóképpen egy-két jó emberével, elmegyén a kézfogás előtt a vőlegényes házhoz, amint ők nevezik, háztűzlátni. Ekkor önnön szemeikkel megvizsgálják, hogy úgy van-e mindenekben a dolog, amint a legény atyja beszélt, megnézik még a legkisebb baromfiát is, és jó karban találván mindeneket, tudósítják s nekibiztatják otthon a leányt.

Kézfogó / Kendő

Midőn az öregek által magok közt meghatározott kézfogás napja elérkezik, akkor a szülék a legénnyel együtt elmennek a leányos házhoz, és ilyen formával:

Kedves jó uraim!

Nekünk egy igen kedves galambunk elrepült, és egyenesen a kigyelmetek becsületes házába szállott; nem látták-e kigyelmetek? (vagy más ily forma képes szólásokkal beköszönnek.) Hanem az ekkori ceremónia ököztök azt kívánja, hogy a vendégeket egyszerre el ne fogadják (mivel ők a leálynak egyszerre kiadását felette gyalázatos dolognak tartanak), s ha alkalmas a szószóló, ötször, hatszor is kiküldi őket egymásután, minekelőtte a házban letelepedhetnének. Ekkor tehát a szószóló mintegy ilyformán felel:

Kedves jó barátim!

Mi nem láttuk a kigyelmetek galambját, nekünk magunknak is van galambunk, de az a miénk; kigyelmetek pedig menjenek Isten hírével és keressék a magokét!

Ekkor a kérő félnek minden további szó nélkül ki kell menni a házból. Kevés idő múlva ismét visszamennek,

és jelentik nagy ceremóniával, hogy éppen az idevaló galambot kívánják nekik magokhoz venni, és szép, gyönyörűséges kalitkába tenni, s gondosan táplálni. Erre az a felelet, hogy ez a dolog gondolkozást kíván, ezért is menjenek ki, míg felőle gondolkoznak - s innét ki kell menni. Így foly ez, míg csak lehet, s az a legderekabb szószóló, aki a kérőket legtöbbször kiüldözheti, s enélkül a kézfogás egyáltalában meg nem eshetik. Végre kifogyván a kiadó a mentségekből, a kérőket nagy becsülettel leültetik, a legényt pedig, aki azonban kalapját le nem veszi, állva marad, s ekkor először lesi oldalt, a nagy kalap alól jövődöbéli mátkáját; aki ekkor hasonlóképpen előáll, és a kiadótól nagy becsülettel s ceremóniával megszólíttatik: No, kedves húgomasszony, hát tetszik-e kigyelmednek az ökigyelme becsületes személye? Melyre a leány tetszését jelentvén, a legény leveszi kalapját, és kezét fogja. Ekkor mindnyájan letelepedvén, a kérők a leánytól vizet kérnek, amikor hátulról; azután ismét tüzet, amikor előlről nagy gonddal megnézik, ha elég gyors-e, és nincs-e valami hiba testében?

Minthogy pedig ez a dolog késő estve kezdődik, és sok hosszas s tekervényes beszédekkel és ceremóniákkal jár, tehát a kézfogás éjfélnél elébb meg nem esik. Ekkor hívogatják osztán éjfél után a vendégeket, felvívén édes álmokból mindent, valakit meghívni akarnak. A gazdasszonyok pedig tűzhöz teszik az étkeket, hogy hajnalra elkészüljenek. Azalatt a pályinkázás szüntelen foly, a vendégek egymás után gyülekeznek, s tehetősebb helyeken, ahol muzsikus van, táncolnak, ahol pedig nincs, dallanak.

Minekutána a vendégek begyülekeztek, a jövődöbéli menyasszony, asszerént, amint tehetősebb vagy szegényebb, vékonyabb vagy vastagabb kendőket osztogattat ki a körülötte forgott s fáradozott személyeknek, mely így megyen véghez: általadván a menyasszony anyja a kendőket a szószólónak, ez azokat ölebe veszi, s azután egyenként elővívén, mindeniket ilyen beszéddel adja által:

- Kedves N.N. Uram! Ímé a mi menyasszonyunk nem kívánja hiába a kigyelmed fáradságát, hanem ezzel a kendővel kíván kedveskedni. Hanem azt tudakoztatja általam, hogy inkább örül-e kigyelmed az ökigyelme jó hírének, nevének, becsületének, világban való életének, mint ennek a csekély mulandó világi jószágának?

Melyre az általvevő a legnagyobb szeriozitással felel, elvívén a kendőt:

- Inkább örülök az ökigyelme jó hírének, nevének, becsületének, világban való életének, mint ennek a csekély mulandó világi jószágának!

Azzal elteszi a kendőt, és így megy ez sorba minden személyekkel, s mint mondom, a legnagyobb szeriozitással. Mindenek mély csendben fülelnek, mintha templomban volnának. Hajnaltájában elkészülvén a lakoma, vendégeskednek (a legény a mátkájával külön a kamrában), s azzal széjjel oszlanak.

Ezek után első gond az új mátkákat a prédikátornak a kihirdetés végett bejelenteni, és a lakodalomhoz mind a két részről készülni. Az esketés rendesen a harmadik hirdetést követő szerdán van (kivéven a r. katolikusoknál). De már azelőtt való pénteken marhát vágnak s azt feltisztítják, az asszonyok pedig egybegyülvén, a hurkáit kimossák s megtöltik, mivel ez a pacallal együtt tejben főzve a gömöri parasztlakadalomnak multhatatlan tálátka. Szombaton ugyancsak az asszonyok, gyertyát mártanak; vasárnap tanakodnak holmi aprólékos dolgok eránt; hétfőn fáért mennek. Ugyanezen a napon el szokott menni a vőfély a leányos házhoz, hogy a menyasszonyt haza kérje, és annak képeben a guzsalyát el is viszi a vőlegényes házhoz; kedden a konyhakészítéshez fognak, melyet a ház előtt két egymásra tett, fával keresztülrakott s megföldelt szánkából építenek. Mindezen idő alatt a pályinkázás éjjel-nappal foly, melyet a lakadalomra nagy bővséggel készíttetnek, és különös arra rendelt személy által sáfároltatnak, aki kócsárnak (kulcsár) mondatik. Ugyancsak kedden a leányos házaknál felállítják az úgynevezett kendőfát, azaz egy egyenes és igen nagy magas fiatal szálját, ki magosabbat kaphat, melynek tetejére egy kendő, pántlikákkal és egynehány perecekkel köttetik, és osztán a fiatalok által jó erősen a földbe beásatik. Némelyik oly magasat szerez mint egy torony. Ezen kendőfákról, melyek a faluban a házak felett messze kilátszanak, meg lehet tudni, hány menyasszonyos ház van a faluban. Mert bevett szokás az is, hogy a lakadalmakat mind egyszerre tartásák.

Szerdán reggel, eligazítván a ház táját és házi bajokat, a menyasszony kikéréséhez fognak; ha pedig az más faluban van, minekutána jól fröstököltek, a szószóló és a vőfély többedmagával, többnyire asszonyokkal és leányokkal, két, három s több szekereken, melyek közül a legotolsó a muzsikusokat viszi, elindul, magával vivén a pályinkás tonnát, két-három morványt (így hívják az ily solennitásokra készült nagy, hosszú, sokszor gömbölyű fonott kalácsokat) és mindenik szekeren bőven szalmát. A muzsikusok az úton folyton-folyvást muzsikálnak, az asszonyok s leányok pedig tele torokkal dallanak; azonban a kocsis minden futamatra megállván, levet egy csomó szalmát, melyből lángoló tüzet gerjesztenek, s a tonnát elővívén, mindnyájan két-három üveg pályinkát a tűz körül állva megisznak. Ez így megy, valamíg a menyasszonyos falut el nem érik. Itt, ámbár a szállás már előre el van beszélve és rendelve, a falu végén ismét megállnak, szalmatüzet csinálnak; a vőfély pedig be-megy a már tudva lévő házhoz szállást kéri.

Ímé, legelsőben eljöttünk próbára,
Míg, hogy el nem jutunk dolgaink nyitjára,
Kész vagyok mindenkor bátra menni harcra,
Kívánván minden jót ez királyi házra.
Örvendek, hogy látom friss, jó egészségben
Ez királyi házat lelki békességben.

Azon is örülök, ha jó szívvel látnak,
 Szegény utasoknak szállással szolgálnak.
 Szószóló és násznagy bizodalmas urunk,
 Tudják kigyelmetek, hogy utasok vagyunk.
 Messze útról jövünk, elfáradt az lovunk,
 Nagy alázatosan mi szállást instálunk.
 Abrakunk és szénánk már megfogyatkozott,
 Mivel a vezérünk hazánkból kihozott.
 Minden alamizsna tőlünk eltávozott,
 Legyen áldott e ház, melybe Isten hozott!
 (Barkóság)

Ezt [a vőfélyt] ismét sokáig szokták tartóztatni és erőltetve itatni, amíg a többiek folyvást a falu végén tüzelnek, isznak és várakoznak.

- Mink nem tudjuk, micsoda nemzetségek kietek?
- Nem vagyunk mi kimék, hanem ezen becsületes ház gazdája leányának férjének kompániája vagyunk.
- Mink itt szállást nem adhatunk, mert szoros az házunk.
- Ha szoros, adjon kigyelmetek egy baltát, jó ácsok vagyunk, kiváguk az egy oldalát, megférünk osztan.
- Mink azt sem engedjük, szállást nem adunk!
- Ha nem engedi kigyelmetek, hogy a kigyelmetek házát meg sem bővítsük, meg sem jelenjünk, vigye el kigyelmetek az házát innen! A királynéé az föld, mi is az övé vagyunk.
- De mivégre jönnek kigyelmetek úgy mireánk nagy puskázással, mint ha mink ellenségei volnánk?
- Jó a fegyver az ember kezébe, de ha puskánk nem lett volna, a kigyelmetek fekete kakasától be sem jöhettünk volna!
- Immár szállást adunk kigyelmeteknek. Amott vagyon egy pusztá, ott semmi gaz a kigyelmetek fejébe nem üt.
- Mink nem tudjuk, hol vagyon, éppen csak mondják, de azért, ha szószóló uram egész kompániájával előnkbe kalauzul eljön, igenis elmegyünk.
- Ha affelé utaznak, ahonnan jönnek, megtalálják.
- Megkövetem szószóló uramat, nekünk arra utunk nincsen, mert mink onnat jöttünk!
 (Gömör megye)

Végre megszabadulván a vőfély, kimegyen hírt adni, hogy jöhetnek, s ekkor a szállásra beszállanak. Itt a beköszönés, fogadás, áldás, szerencsekívánás nagy ceremóniával véghezmenvén, ismét foly az ital. Ekkor elküldik a vőfélyt a menyasszonyos házhoz a menyasszonynak a szent hitre való kikérésére; aki már ekkor törülköző kendővel pantallér módra által van kötve, és oda pályinkával megtöltött üvegecskével köszön be.

Lakunk tekintetes Gömör vármegyében,
 Erdős, búzás, boros Felsővály községben,
 A Desko nevű kőszoros kis völgyben,
 Régi eleink szép örökségében.
 Az én jó barátom ezelőtt pár héttel
 Mint szárnyra kelt madár repült szerteséjjel.
 Repült, hogy magának társat keressen,

Akivel az élet tengerén evezzen!
 És a jó Istennek bölcs, vezérlő keze
 Őt e szerény hajlékba vezette.
 Itt látott ő egy rózsát kinyíllani,
 Remélvén, hogy le is fogja szakítani.
 És ez a szép rózsza,
 E hajlékban lévő hajadon lejárnyzó,
 Ki megígérte, hogyha Isten életöknek kedvez,
 Kevés idő múlva egymáséi lesznek.
 A kitűzött idő immár elérkezett,
 Jó barátom engem azért küldött,
 Hogy nem-e változott a tett ígéret,
 Választottja immár másnak adott kezét?
 Kedves szószóló úr, tőle választ várok,
 Tudom, hogy rá van bízva ezen dolog,
 Bátran nyilatkozok, igaz ember vagyok,
 Bizonyosságul, íme, levelet is adok.
 Itt a bizonyságom, itt az útlevelem,
 Kedves vőlegényem aláírta nevét.
 (Felsővály)

Ott a szószóló újra elkezd a kötődést, tartóztatást, erőltető itatást, úgyhogy kétszer-háromszor is el kell menni a vőfélynak, míg a menyasszonyt a szent hitre kinyerheti: mindannyiszor, valameddig csak lehet, tartóztatják, úgyhogy ebben gyakran órák telnek el.

Mivel lehet a pondrót a kősóból kiirtani?
 (Szüzlány tejével – amint a kősóba nem eshet pondró,
 a szüzlánynak sem lehet teje. – Ragály)

Miben különbözik a törülköző a menyasszonytól?
 (A törülközőben a szárazat keresik, a menyasszonyban a nedveset. – Felsővály)

Mikor habzik az asszony lábaköze?
 (Amikor a tehenet feji. – Lice)

Mikor van a tyúkon a legtöbb talyu?
 (Mikor a kakas rajta van. – Kelemér)

Milyen falu van Cakó meg Iványi között?
 (Csak volt, Comporháza – elpusztult középkori falu, az újkorban Balogványi része. – Balogiványi)

Mihelyt a menyasszonyt, aki már ekkor mennyegzősen fel van öltöztetve s koszorúzva, a szent hitre kinyerhetik, azonnal a vőfélynak elmenetele után egy az ékesenszólóbbak közül elővesz egy írást, mely mintegy két vni paraszt versekből áll, és elkezd a menyasszonyt szüleitől, testvéreitől, atyafiaitól, minden jóakaróitól, barátneitől, komáitól sorra-sorra búcsúztatni, mintha végképpen ki kellene a világból mennie, melyre a szülek, testvérek nagy jajsztót ütnek, és a legkeservesb bánatnak minden jeleivel egész torokból siratják az elköltöző menyasszonyt, s a szimpátia a több jelenlévőnek is könnyeket csal szemekbe, úgyhogy ekkor

Csigacsínáló

Disznóölés

Megérkezés a lányos házhoz

Álmenyasszony

Valódi menyasszony

Indulás a hitre

Fogadalomtétel

A leves beköszöntése

Eladó a menyasszony

a lakadalmas ház egy igen keserves halotti búcsúztatást ábrázol, mely a versolvasónak csendes és tempóra tett, komoly, indifferens tónusával különösen kontrasztírozik.

Leánybúcsú

– Borcsa, én barátom,
Köszíved vagy-e?

Hogy meg nem kesergesz
Apádér', anyádér'?

– Dehogynem kesergek,
Maj' meghalok érte,

Ha ja föld megnyílna,
Bizon' belebújnék.

Így szegyi búcsúját
Eladott szíp leján'.

Hogyha ma nem szegyi,
Hónap sem szegyi,
Azután sem szegyi.
(Alsófalu – Bedécs Mária)

Azonban a búcsúztatónak utolsó szavával jajszó, sírás, egyszerre kettévágódik, s a legharsányabban jajgató, mintha nem is ő lett volna, első ugrik a legvígabb táncolásba.

Esküvő

Beköszönés a prédikátorhoz

Kedves tiszteletes prédikátor uram!

Köszönteti általam az előjárónk, hogy azon szent házasságban leendő személyek már az jegyendővel megbizonyítván házasságokat, de már kívánják az ő hiteket megerősíteni, kéreti pediglen tisztelendő uram, hogy ha lehetséges, a dologgal ne késsen!

Azalatt a vőlegényes háznál elkészülvén, jel adatik harangszóval, s ekkor a menyasszonyos háznál lévők is kiindulván, mindkét rész, külön seregben, bemennek a templomba, rendszeren kísérvén őket a muzsikások egész a templomig; sokszor pedig énekelve mennek az úton.

Rikkantások, dalok templomba menet

Elszáradt a szőlő szára,
Férjhez megyek nemsokára.
(Zádorfalva)

Napamasszony kiskertje,
Piros rózsza nyílik benne.

Piros rózsza borulóba,
Most vagyunk indulóba.

Piros rózsát leszakasztom,
Megesküszik a menyasszony.

Madár száll a fatetőre,
Most megyünk az esküvőre.
(Sőreg)

*

Akkor szép az erdő, mikor zöld,
Mikor a vadgalamb benne költ.
Olyan a vadgalamb, mint a lány,
Siratja a párját, ha elszáll.

Jaj, de sokat jártam, fáradtam,
Mikor házasodni akartam.
Nem tanáltam kedvemre valót,
Az lesz a szeretőm, aki vót.

Mit keresel rózsám kertembe'
Fehér galambocska képébe'?
Nem egyebet, rózsám, tégedet,
Holtig megelégszem én veled.

Megvágtam az ujjam, jaj de fáj,
Fügefalevelet raktam rá.
Fügefalevele, gyógyíts meg,
Édes szép szeretőm, csókolj meg!
(Baraca – Tóth Balázsne Csák Margit)

Ott az éneklés s könyörgés után a prédikátor jelt adván a kiállásra, mind a vőlegényt, mind a menyasszonyt a maga vőfélye kiállítja, a templom közepén elhelyheti, és ki-ki a magáénak melléje áll, melyre a hit által egybekapcsolatván, ismét mind a két fél különösen a maga szállására megyen, és magának lakomát üt.

A Sajtó mellett az is szokásban van, hogy a pap egybe adván a házaspárokat, a vőfély abban a pontban a templom közepén megköszönje az esketést szíves szavakkal:

Tisztelt Uram! Hív fáradozását,
Hogy nem sajnállotta mostan fáradságát,
Ez két személyeknek a hit feladását,
Áldja meg az Isten szép Ároni házát.

Rikkantások templomból jövet:

Minden madár párat kap,
Gyűrűt adott ma a pap.
Itt az öröm, itt a haszon,
Megesküdött a menyasszony.

Sárga csikó, csengő rajta,
Hazafelé megyünk rajta.

Végigmegyünk az utcában,
A menyasszony hajlékába.

Hazamegyünk vacsorára,
Apró piros pogácsára.
(Sőreg)

A vendégség végeztével általmegyen a vőlegény a maga pártjával a menyasszonyos házhoz,...

A vőfély beköszöntője:

Becsületre méltó, jeles gyülekezet,
Férfi-, asszonynevből álló felekezet,
Kiket a szeretet ide kötelezett,
Halljon szót minden, ki e helyre érkezett!
Kicsoda ez háznak főelőjárója,
Lakodalmas sereg vitéz szószólója?
Mostan beszídemre szóra nyíljék szája,
Mondja meg sergőnknek hol leszen kvártélyja?
Száz gyalog és hatvan lovas most ment erre,
Nem tudom, ki leszen az kvártélymestere?
Véle vagyon ezvel főgyenerálisa,
Szószólóval együtt nyoszolyóasszonya.
Nincs hát egyéb hátra, illő választ várok,
Szószóló uramtól csakis ezt kívánok.
(Barkóság)

...ahol egy-két tánc után kezdik estvefelé pakolni a menyasszony holmiját, úgy azonban, hogy annak minden portékájáért, ládájáért, ágyáért, sat. fizetni kell a vőfélynek, különben ki nem adják a nyoszolyók. Ugyanezen nyoszolyók a vőlegény részéről való szószólóra és vőfélyre téli zöldből s holmi száraz virágokból való bokrétát is tukmálnak, melyre alkudni kell, mivel elfogadni és fizetni érte kötelesség, amelyik rész jobban alkudhatik, azé a nyereség, de a száraz bokréta mindenképpen drága marad. Minekutána felrakodtak, mindenik kocsisnak lovára tartozik a menyasszony kendőt adni. Az első kocsist (aki legelől megyen) illeti pedig az, hogy a kendőfát kivágja, melyet fejszével kell kivágni, mintha igazi élőfa volna, s övé annak tetején lévő kendő a pántlikákkal együtt; de minekutána a fát annyira kivágta, hogy dülőfélen van, nagyon gyorsnak kell lennie, mivel már akkor tíz-húsz gyermek is készen lesi, merre dől a fa, és odarohanván egymásra omolva igyekszik mindenik a fára kötött pereceket elkapni.

Kifelé áll immár a szekerünk rúdja,
Mi is felkészülünk búcsúzó utunkra.
Köszönjük e háznak minden szívességét,
Árassza el öröm e ház minden népét!
(Kelemér)

Elkapván a kocsis a maga portékáját, sebesen vágatva nagy muzsikaszó, dallás, ujjongatás közt megindulnak, de ha más helységbe mennek, ekkor is gyakran megállnak egyet inni, vagy néha korcsmákra is betérnek; ha pedig ugyanazon helységbe viszik is a menyasszonyt, mégis elmennek egy jó darabon, s úgy térnek vissza, vagy pedig egyszer-kétszer megkerülik a falut, s úgy viszik haza a menyasszonyt.

Érkezés a vőlegényes házhoz:

Tóth Pál bácsi, hallja-e kend,
A kapuját nyissa ki kend!
Itt hozzák a becses menyét,
Özvegy asszony nevelését.
(Deresk)

Midőn a menyasszony megérkezik, készen várják a ház ajtajában az asszonyok egy tányérral, melyen méz vagyon, és egy késsel, s az új párt a házba be nem eresztik, míg abból mindenik egy-egy késheggyel nem veszen, mellyel jelentik, hogy olyan édes legyen házassági szerelmök. Ez meglévén, bemennek, a holmit a kamarába lerakják, és elkezdődik a tulajdonképpen való lakodalmi mulatság, muzsika, tánc, evés-ivás, mely pályinkából és morványból áll, és folyvást megyen vacsoráig, amely rendesen estveli tíz óra után szokott kezdődni. Erre különösen meghívnak minden hivatalos vendéget. Meghívások formulája ez:

Hívogatás

*„Ilyen becsületes embernek postája és követje, mint N.N., általam hívatja kigyelmezeket az ókigyelme királyi házához, az ókigyelme kedves magzatjának közép-ső tisztességtételére, egy tál ételre, egy korsó italra. Ha azokat az ételeket és italokat az Isten megáldja, megsza-
porítja, költeni, közleni kívánja kigyelmezekkel is, mint több hivatalos vendégeivel. Ez szóm és mondásom.”*

Trefás hívogató:

Szalagos botomat ne nézzék,
A gazdát ne kíméljék!
Győjjönek a lagziba!
Kanált, villát hozzonak,
Hogy éhen ne maradjonak!
(Medesalja)

Így meg lévén híva minden vendégek, azonnal a beestveledés után a vőfélyek az asztalterítéshez fognak, s azzal a vendégek az asztalhoz beülnek. De még ekkor csak a pályinkázás kezdődik, és foly két-három óráig, először tisztán, azután mézesen. A vacsora közelítésekor ismét elmennek a vőfélyek a tisztességesebb vendégekért, akik még meg nem jelentek és azokat magokkal hozván, s magok előre menvén, ilyen formulával ajánlják bé a násznagynak és

szószólónak: „Ilyen becsületes vendégekkel köszönök be a kigyelmekek királyi házához, mint akiket ihon utánam látnak.” S ekkor a megérkezett vendégeknek mindenikkel kezet kell fogni.

(A menyasszony – érkezését követően – nem ül az asztalhoz, hanem kiszalad a konyhába. A szószóló megdorgálja a vőfélyt az „elveszett” menyasszony miatt)

Igaz-e, barátom, hogy rád is vót bízva,
De ha nem tudtal jól vigyázni reája?!
Már ha rá nem találsz még egy fordulóba',
Úgy megbüntettettel tizenkét korbácsra!

Kisvőfél uram hamar olyan hírt hallott,
Érchegek közt látták őt a muzsikások.
Ne késsék hát semmit, keresse fel őtet,
Előmben ne jőjjön nála nélkül többet!

Az ételek, italok beköszöntése

Ki lévén tálalva az étel, a vőfély kötelessége azt az asztalra felhordani, mely alkalmatossággal minden tál ételt versekkel tartozik felköszönteni, amelyek mindenik ételhez különösen vannak alkalmaztatva, de egyszerűsmind a lakadalomra és annak titkos céljára való kétértelmű célzásokkal is meghintve, amelyek őket a legédesebb hahotákra fakasztják, s a vőfély is nagy önelégszessel mondja nyers elmésségeit, mint megannyi remekeket. S így köszöntetik fel minden tál étel.

Leveshez:

Jó hétféle lével kínálkozni sorba',
Marháva', csirkéve' ez vigalmas torba'.
Vagyon némelyesbe' sodrott csigatészta,
Reszétke, gombóta, me' pettyentett része.
Létő' nyer ám erő't mé' a genge test is,
Vegyenek abbó' is, kóstolják me' azt is!
(Barkóság)

Főtt húshoz:

Itt az jó marhahús ecetes tormával,
Vagy akinek tetszik, savanyó mártással.
Mé' tennap az marha az udvaron bégett,
Ma me' mmá' tálba' van, nagy részvétel végett!
Vagyon ám tyúkhús is fain iborkával,
Bion nem kímé'ték, levágták sorjával.
Hát sertés orjábó' honne tálalnának,
Enné' jobb eledelt bion nem tanának.
Ábrahám ilyenvel éle Sárájával,
Azé' élt oly soká' ő kedves párjával.
De minden főtt hús ám foganatos étel,
Leves után való másogyi' nagy tétel!
(Barkóság)

Töltött káposztához, ún. „vastagétel”-hez:

Tekintélyes étel a töltött káposzta,
Kivált, ha benne főtt a disznónak orra.

Keresse meg benne ki-ki fülét, farkát,
Tudom, hogy megnyalja utána a száját.
Mer' ez ám uraim az étkek vezére,
Nemes magyar hazám dicső híressége.
Még a királynak is gondja van ám erre,
Áldott, ahol terem ennek a gyükere.
Tessék vendégeink, vegyenek belőle,
Fogadom, hogy senki nem lesz beteg tőle!
(Ragály)

Pecsenyéhez:

Liba, kacsa, jérce piros pecsenyéjét.
Kévánatos ízvel, má' me' sorra hozné'.
De vagyon itt módval disznó, me' mmarha is,
Ki lébe' messütve, ki me' mmártással is.
Aki me' kedveli a csontos hús ézit,
No meg az fogában derekasan bízik,
Annak ím ajállom fejit az disznónak,
Nagyjártányi fődön ez tartik ám jónak.
Bion némely részi fél napi nyáron sült,
Sorosángyom sütte, mindé' melletti ült.
Tessék, András bátyám! Vegyék, Zsuzsa nanó!
Hát kigyelmed, éldes-kedves örömapó?!
Ejnye no, hájszen csak van kéteknék eszi,
Hogy dukációját sorra mind kiveszi.
Nem pap kétek egy se, hogy kínányi kelljék,
Azé' hoztam idi, hogy fogytára fogyjék.
...Bion némely részi ez tálbavalóknak
Mé' tennap maga is meffelegt a szónak.
Teszem azt a jérce, kacsa, meg a liba,
Mind eleven vót: hogy nem maradt, nem hiba,
Mert aprómarhának az rendeltetési,
Hogy az nyakát szegje soros ágyok kési...
Azé' ki-ki vígan, ápitusval egyék,
Osz't a süthús eránt nagy részvétvel legyék!
(Barkóság)

Borhoz:

Jobbrú', barrú' mos' meg az sűgják fülemben,
Hogy má' szomjan vagynak, így jutott eszembe:
Bion, tele korsó mé' nem vót kezükbe!
Némely komor idő't szép verőfény követ,
A szomjú embernek víg kedve nem lehet.
De ha jó bort iszik, minden gondot levet,
Mé' a síró arc is kividul és nevet.
Így kívánom én is, borónk pegy vagyon,
Tudom, felvidulónk mé' az mai napon!
(Barkóság)

Sörhöz:

Hej, söröcske, söröcske,
Lányt árokba döntötted!
Mért vagy ilyen gazember?
Szent Péter, Pál kar elé,
Nézzék, hogy megy lefelé!
Adjon Isten minden jót,
Menyasszonynak bugyogót,

Legyen rajta sok-sok fót,
Vőlegénynek nagy pipát,
Násznagy úrnak nagy csizmát!
(Sajógömör)

Sztrapacskához:

Ez a magyaroknak híres eledele,
Öt tartalmas tálunk van belőle tele!
Nyúljatok csak bátran és örömmel bele,
Éljenek, kívánom, egészséggel vele!
Írigy ránk a német, az asszony és a férfi,
Mert a készítését soha meg nem érti.
Sárga írígységét vidáman nevetjük,
És a sztrapacskát* jó étvágyal esszük.
(Deresk és Lévárt)

Tésztához:

Hozom a herőcét, a csőröge fánkot,
Meg a vékony rétest, a jó túrós lángost.
Sercegő zsírban sűt az herőce szépen,
Sütőbe' az rétes hasonlatosképpen.
Almáva', túróva' van tőtve az rétes,
Maruzsával szinte, attó' olyan éldes.
Cimetve', cukorva' is me' vvan ijesztve,
Sorjáva', rendive' az tálba illesztve.
...De van foszlós kácsi* szinte azonképpen,
No me' pörccs vakarcs* garmadába', szépen.
Végezetű' módját metteszem almával,
Sütőkemencébe' aszalt susinkáva'*.
De van mogyoró is, dió azon felű',
Szőlő is aka' még, igaz fonnyadt szemű.
...Legyenek részvétvel, szívembő' kívánom,
Nem is lakodalom, ha nincs dínom-dánom!
(Barkóság)

Az utolsónak tejben főtt kásának kell lenni, melyet, midőn megettek, a szakácsné kezét bekötvén, egy nagy főzőkanállal és egy tányérral sorba jár, panaszkodván, hogy kezét a kása megégette, s kéregetvén annak gyógyítására; a főzőkanál pedig fenyegetés jele azokra nézve, akik a tányérra vetni nem akarnak. Ekkor sorra menvén az asztalnál ülő vendégeken, mindenik tartozik számára, öntetszése szerint valami pénzt vetni.

Itt a forró kása, nagy sietve hozom,
Jaj, pedig odakinn igen nagy baj vagyok.
Jó ángyom, ahogy a kását fordítja,
Egyben magát szörnyű módon elordítja.
Jobb kezét a forró kása megégette,
Most már igen szenved, igen sír végette.
Lóhátas emberünk, igaz, hogy van készen,
Ki orvosért menne, ám de díjja lészen.
Öt pengő forintot kíván már előre,
Ugyanannyit meg majd mikor visszajöve.
Irgalmas emberek, ó, könyörüljétek,
Kis költségre valót osszeteremtsetek!
Szegény, szerencsétlen beteg ángyomasszony

Nagy baja és búja irgalmat fakasszon!
De itt jön ő maga, bal kezében kanál,
A kanálba adjon ki hogy, s mennyit talál!
Ó, irgalmaztatok, ó, síránkoztatok,
De kiváltképpen jól adakoztatok!
Én a lovas embert küldöm és jótállok,
Hogy a tíz forinttal eleibe állok.
(Barkóság)

„Apró biztatások” vacsora közben:

Egyen, egyen minden vendég,
Van a kamarában elég!

Aki jó bort inni nem mer,
Bizony nem is magyar ember!
(Sőreg)

Vizet igyék a tinó,
Embernek a bor való!
(Deresk és Levárt)

Vége lévén a vacsorának, azok ülnek le, akik fennszolgáltak volt, és vacsorálnak, s ezentúl az asztalok kihordatván, foly a tánc és mulatság világos virradtig.

Gyertyástánc

Éjfél előtt a vőfély bevezeti a vőlegényt a hálókamarába és lefekteti. A vőfély lefektetvén a vőlegényt, midőn a mulatságba visszatér, elkéri a három ágú gyertyákat, és jelt adván minden nyoszolyó asszonyoknak és leányoknak, hogy készen legyenek, maga az asztal elibe lép, mely egy szegletben meg szokott hagyatni, hogy a násznagy, szószóló, és egyéb előkelőbb vendégek mellette üljének, és így szól:

- Becsületes, egybegyűlt, egészséggel megfrissült lakodalmi frekvencia!

Becsületes szószóló uram eleibe egy, avagy két szóm volna, ha nem lenne terhére édes szószóló Uramnak!

A szószóló felel:

- Nincsen, csak tetszűdjék kigyelmednek!

Ekkor a vőfély így szól:

- *Imé, jelen vagyok az óra, hogy a mi menyasszonyunk az ő hosszas és terhes utazása miatt ellankadt és elfáradt tagjait kívánja az ő szerelmes élete párjával megnyugtatni: mivel hogy tisztem és kötelességem azt hozza magával, kérem és instálom édes szószóló uramat, hogy mivel a hitnek és szeretetnek láncával egybe köttettek, találjanak áldást és békeséget az ő ágyas házakban.*

Ezen kérésre a szószóló felelete egyenesen megtagadó.

- *Még arról ne is gondolkozzon vőfély uram, még a menyasszonytáncát látnunk kell, csak forduljanak kigyelmeitek (s több efféle)!*

Tudom, jó barátom, hogy megfáradtatok,
Már az álom miatt el is nyomattatok,
De az első szódra még semmit se adok,
Azért a lefekvő táncot csak járjátok!

Magános élet, tudom, csak unalom,
Melegítő nélkül bajos a nyugalom.
A halászoknak is szükséges az álom,
A muzsikásoknak pedig a cimbalom.

Ekkor a vőfély meggyújtván a három ágú gyertyát, a többiek is hasonlóul cselekszenek, s a fektető dalt a muzsikus ráhúzáván, elkezdik a lefektető táncot, mely így megyen: ki-ki a jobb kezében az égő gyertyát feltartja, a balt pedig háta megett az utánna állónak nyújtja - a vőfély mint vezér a menyasszonynak, és így tovább - az utolsó nyoszolyó leányig összefonódzva egy hosszú sort formálnak, s a vőfély keresztbe vetett lábakkal tett le s fel ugrással megyen le végig a szobán csavargós kígyós lineában, s meg vissza; különös ügyességet mutat a vőfély a hirtelen megfordulásban, midőn a szobán végig az ajtóig lemenvén, egyszerre megfordul, és ugyancsak tekergős lineában az asztalig fel, s ismét lemegy az ajtóig, a miben a vele összefonódzott asszony-személyeknek hasonlóképen vigyázóknak és gyorsaknak kell lenniük. Különben is a nóta sebeske taktusú, és pattogós, vagy muzsikai kitétellet staccato hangokkal megyen. Ez a tekervényes tánc az égő gyertyákkal, mely mellett a dalt a táncosok tele torokkal fújják, valami bizarr ünnepélyességet ad ezen mulatságos néző játéknak.

Mikor a menyasszonyt fektetni vizik:
Akkor a vőlegény pokolban nyugszik.
Oh, én édes pártám, gyöngyös koszorúm,
Majd a szögre akasztalak édes hajfonóm.

*

A menyasszony tánca ördögök lánc,
A menyasszony tánca ördögök lánc.
A menyasszony táncát igen járjátok,
Az ajtót is kinyissátok, félre rúgjátok!

Ilyen két-három fordulat, vagy amint magok a dalban nevezik, ördögök láncá után a muzsika egyszerre elhallgat, s a vőfély újra megállván az asztal előtt az egész égő gyertyás sereggel, versekre fordítja kérő beszédjét, így kezdvén:

Szószólam uramhoz még egyszer eljöttem,
A miképpen elébb instanciát tettem,
Úgy most is menyasszony ügyében kéreltem,
Hogy végezze dolgát közötte s közöttem!

Erre csak az a felelet, hogy forduljanak még, mert még a menyasszonyt ki nem adják.

A menyasszonyunknak látom a szeméből,
Párjához igyekszik felgyűllött szívéből.
Mert részt akar venni kettős öröméből,
A páros életnek megegyezéséből.

Kötelessége is az asszonyi nemnek,
Mer ha nem szeretik, jó ráütögetnek.
De vőfély uram is alázza meg magát,
Még egy-két óráig jártassa a lábát!

S a lefektető dal egyszerre megzendülvén, ismét foly a tánc az elébbi mód szerént. Azután újra kér a vőfély harmadszor is, így szólván:

Mikor a katona táborban csatázik,
Történik, hogy egyszer puskája hibázik.
Másodszor is csappant, akkor se szikrázik,
De harmadszor a máj tüdőtől elválik.

Már ekkor a reménység nyújtatik, hogy ha még egyszer fordulnak, kinyerik a menyasszonyt.

Igaz, hogy jól tudjuk, mi van szívetekbe',
Mely nagy csomó bánat van kebeleitekbe'.
Mert alig hiszitek egymást öletekbe',
Hogy szoríthatnátok egymást öletekbe'.

Minthogy szívszakadva óhajtja a párja,
Aki régtől fogva komorába' várja.
Nincsen ajtójának vasból az ő zárja,
Azért bátran mehetsz, nincsen órá zárva.

Megtévén tehát a fordulást, megszólítja a vőfély legelőször is a menyasszonyt, így:

*Menyasszony asszonyom, add ide kezedet,
Jöjj ki innen, hagyd itt bánatos helyedet!
Kinyertelek immár, mutasd víg kedvedet,
Ezentúl meglátod szép szerelmesedet!*

Azután ugyan ily négy sorú strófiákban egy lassú beszédet tart az egész közönséghez, melyben a menyegzős párnak egymás után való óhajtozását, s együtt lejendő boldog mulatozásokat festi, sok helyt kíméletlen vastag ecsettel.

A mi menyasszonyunk
Nem főzött ma kását,
Majd ki is bolházzuk
A pendeli ráncát!
(Medesalja - a kamrába menet, a szószólam dalolta)

Továbbad megköszöni a szószólam szívességét, utoljára pedig a menyasszony képében elbúcsúzáván az egész közönségtől, a lefektető dalnak a zengése alatt az egész ördögi láncal kiiramodik a vőfély az ajtón a háló kamarába a menyasszony lefektetésére. Itt a vőfély

kötelessége az, hogy a szűzkoszorút a menyasszony fejéből már akár szépszerével, akár erőszakkal kiragadja. Azután a nyoszolyóleányok levetkeztetik, és a vőlegény mellé fektetik. A vőfély pedig bemenvén a koszorúval, mutatja a bennlévőknek dicsekedve, s felteszi kérdésül a szószólónak, hogy találja ki, mit érdemel az a vitéz, aki ilyen koszorút nyer? – melyből sok tréfák következnek. Lassú versezetet tart, mely Párta fel köszöntőnek nevezetik, és teljes botránkoztató kifejezésekkel.

A koszorú bemutatása

Szerencsés jó estvét adjon az Úristen kigyelmeteknek mind közönségesen becsületes egybengyűlt atyafiság!

Midőn Noé a bárkában a vízen levén, amidőn kibocsáta egy galambot e széles világra, hogyha nem találná-e, avagy nem látná-e víznek apadását, a galamb elmenvén zöld ágat talál, azzal nagy örömmel visszatérel, így én is kívántam, mivel hogy én is az én vőlegényem mellé az Istentől rendeltetett élete párját az ő nyugovó nyoszolyájában lefektetni, melynek is jelét, az ő fejének koronáját levéven, kigyelmetek eleiben örömmel beprezentálom.

Hajnaltánc / Menyecske-tánc / Felkontyolás

Reggeli szürkületkor kimennek a hajnaltáncot járni, mely abban áll, hogy a falu közepére kimenvén, szalmából nagy tüzet raknak, és azt körültáncolják; a menyasszonnyal pedig, akit oda magokkal kivisznek, többízben egymás után (azaz amennyiszert lehet) keresztülugráltatják. De a menyasszony, mihelyt egyszer áltugrota, némelyik még az áltugrás előtt, nehogy összeperzselődjék, rést keres, és hacsak lehet, megfutamodik hazafelé, de már az alatt a vőlegényes háztól kizárják, és hogy a perzselésre (mert így is hívják a hajnali tüzelést) vissza ne vitessék, pénz ígér, csak nyissák ki, és különben be se bocsátják. Mihelyt béeresztetett, azonnal az öltöztetéséhez fognak, és fejére a kontyot reá varrják, annak jelentésére, hogy már asszony. Szokásban volt ezelőtt az is, hogy fényes napvilágnál égő fáklyával menjen reggel vízért a kútra, de ez igen kiment már a szokásból.

Jó reggelt adj Isten Szószóló Uramnak,
És pedig az egész szép kompániának.
Az tegnap esti tett fogadásomnak,
Eleget akarok tenni az én szómnak.

Ím', menyasszonyomat ugyanazon testben
Hozom eleikben ő szép személyében.
Kedves, virágozó, ékes természetben,
Imhol megmutatom őtet mindenekben.

De immár az párta fejét nem szorítja,
Sem szép pántlikája fejét nem borítja,
Mert a szűzességnek ő szép koronája
Ma vétetett el szép hajnal tájban.

Látják atyafiak, nincsen már szűz ruha,
Mert az ő pártája fejét nem szorítja.
A pántlikája is fejét nem borítja,
Mert levette tegnap kezemnek jobb karja.

Sőt, a címere is immár a főruha,
Melynek jelenségét ki-ki mostan látja.
Nem is lesz már neki többet szabadsága,
Hogy a párta koszoró fejét elborítsa!

*

Mi menyasszonyunknak kedve vagyon táncra,
Hogy eljött az idő a felkontyolásra.
Azért is, akiknek táncra vagyon kedve,
Könyökig nyulokálják most az erszényekben!
Elsőbbben is velem járja, mint vőfélyel,
Azután pediglen minden rendű néppel.
(Barkóság)

Hőrészt

Azonban az árván maradt leányos háznál szintoly lakadalom van, mint a vőlegényes háznál, és a menyasszony elvitelekor ígéretet tesznek, hogy másnap ők is megtisztelik a vőlegényes házat, amit mulhatatlanul tartoznak is megtenni.

Meghívó:

Szerencsés jó napot adjon az Úristen kigyelmeteknek, becsületes, egybengyűlt, ékességgel megfrissült lakodalmi szőlóm!

Örülök és örvendek, hogy friss egészségben, mégpedig vidám orcával ily számos és szép sereget egybegyűlvén láthatom. Örülök pedig, hogy e setét éccakában a kigyelmetek ágyát koporsóvá, álmát pedig halállá nem változtatta, hanem ez mai napra vidám orcával felvirrasztotta. Kívánom, hogy ennek utánna is kegyelmes szemével vigyázzon kigyelmetekre, becsületes lakodalmi vendégek! Becsülettel való szolgálatját ajánlja általam kigyelmeteknek, úgymint vendégeivel egyetemben invitáltatja kigyelmeteket ökigyelme becsületes házához. Kéri is kigyelmeteket, hogy minden vonogatás és baj nélkül vígan és örömmel jelenjenek meg az ökigyelme házánál. Tiszta szívből, szeretetből látja kigyelmeteket. E szómondásom.

Másnap tehát, akár a helységbe, akár messze földre vitétt a menyasszony, elindulnak egynehányan, és többnyire jó számmal, a hőrésztbe (így hívják a leányos háztól valóknak a vőlegényes háznál való mulatságokat s vendégségeket), ahová megérkezésekkor a menyasszonynak egész fejét kendővel bekötve, kiállítják az ajtóba, ki is kötőjét tartja a hőrészeseknek, és míg abba pénzt nem vetnek, addig a menyasszonyt meg nem mutatják nékiek.

A lagzis házhoz érkező hórészesek beköszöntője:

Adj Isten jó reggelt! Jaj, de elfáradtam!
 Pedig nem is olyan messziről utaztam.
 De az utazástól nagyobb volt az...
 Hogy mi, azt nem mondom ki,
 De volt nagy hadd-el hadd.
 Az elején szoktam beszédem mondani,
 Nagy ritkán szoktam hazugságot szólni.
 Amint a pajtással otthon beszélgettünk,
 Hogy nehéz lesz tán háton cipelni a terhet.
 No ha nehéz, húzzuk ki a szekeret!
 Két szamar heverész az ólban,
 Fáért szoktunk járni az erdőbe rajta.
 A kocsit kihúztuk, aztán megpakoltuk,
 És a két samarat elébe fogtuk.
 Aztán elindulva folyvást beszélgettünk,
 Biz' azon örültünk, hogy a lagziba megyünk.
 Mi csak folyvást jöttünk, folyvást beszélgettünk,
 És a hogyishívják mocsolyához értünk.
 Éppen ott a part közt, ott a hídnál,
 Előnkbe áll egy tót, ránk kiált, hogy: „megállj!”
 Mit akar ez velünk, mondom a pajtásnak,
 De ő nekilát a kutaszkodásnak
 Mi csak tiltottuk, hogy ne bolondoskodjék,
 Míg jó kedve van, tőlünk eltávozzék!
 De ő nem távozott. Látván ezt pajtásom,
 Felkapja baltáját, elrikkantja magát.
 De a tolvaj sem hagyott a háttára ütni,
 Úgy elszaladt, hogy ki tudja, hol lábal.
 Mi is eljöttünk hát sok jó kaláccsal.
 Lássa szószóló úr, sok mindenben mentünk át,
 Meg is érdemelnénk egy pohár pálinkát.
 Főképpen gebéink, kik annyit szenvedtek,
 Míg én itt beszélek, ők meg csak fülelnek.
 Mit akarsz te kölyök, tán enni akarsz már?
 Mér' nem tudsz te is várni, miképp a többi vár?
 Ellódulj innen, ilyen-olyan adta,
 Mert ha megütlek, állsz meg a pokolba!
 Te meg pajtás, könnyíts már azokon a gebéken,
 Ne hagyj oly sokáig szenvedni szegényeket!
 Vedd fel a kalácsot, tedd fel az asztalra,
 Mer jód üresen marad a szószóló uram hasa!
 (Felsővály)

De még másképpen is megfizetik őket. Ugyanis némely legények összebeszélvén a muzsikusokkal, és valamit igérvén nékiek, reáveszik azokat, hogy a hórészeseknek ne muzsikáljanak. Midőn tehát a hórészesek jó kedvnek indulván, muzsikát kívánnak, a muzsikusok rájuk sem hallgatnak, ellenben kinn a pitvarban a legényeknek folyvást muzsikálnak, s azok amellet pajkos, ingerlő vígsággal táncolnak; amikor a hórészesek - ki vígságtól, ki bosszúságtól indítva - sok pénzt hajigálnak a muzsikusoknak, és úgy vásárolják meg jó áron, hogy nekik is muzsikáljanak.

Hórészes nóták:

Igyunk itt, mert jó itt,
 Jó ember lakik itt.
 Nem kopog, nem dobog,
 Elmulathatónk itt.
 (Alsófalu)

*

Igyal bort, pályinkát,
 Mert most ingyen adják,
 Rövid idő múlva
 Megkéri az árát!
 (Zabar - Forgó Mátyásné)

A menyasszonyos háztól érkezett vendégek szószólója, az ún. tódó nevében a vőfély vacsorát kér:

Tódó uram szíves, nagy készséggel kéri,
 Az vendégkoszorút, hogyha me' nem sértyi,
 Egy kis vacsoráho' részvétvel lennének,
 Egybő'-másbó' talán harapást ennének.

Ami a mulatásokat illeti, felettébb nagy szíveséggel fogadtatnak, és minekutána kimulatták magokat, vacsorához ültetnek és megvendégeltetnek.

Az egytál beköszöntése:

Tessenek, tessenek, van még itt bővibe',
 Akad még itt-amott az kamra szögibe'.
 Az fain friss kását most eresztvi lébe
 Sorosángyom asszony, hozom is mingyá' be.
 Tejvel, vajjal egyrészt, másrészt tepertőve',
 Ki micsodást szeret, választhat belőle.
 (Barkóság)

De még el sem végezhetik a vacsorát, amikor (nem tekintvén még az ott jelen lehető előbbkelő s becsületesb vendégeket is) holmi pajkosok a házban lévő tűzre paprikát vetnek, vagy hogy annál inkább eltitkolódjék, azt pipából szívják, melynek szörnyű erős és csípős füsti fojtogat, köhögtet s prüszköltet minden jelenlévőket, emellett elkezdenek ablakon, ajtón dobolni s dörömbözni, annak jelentésére, hogy már takarodhatnak.

Kimenj vendég a házamból,
 Mer' fát kapok a lóc' aló'!
 Cservitem, csavarítom,
 Maj' a hátadon lapítom.
 (Zabar)

Ekkor sokan nevetve, sokan bosszankodva kifakadnak az embertelenség ellen, de azonban vitézségből állják, míg csak lehet;

Düvő, düvő a lagziba',
Gazdasszon'ka, nincsen még a kása!
Gazdauram, nem megyünk,
Továbbra is düvözünk,
Düvő, düvő, gazdauram!
Nem, nem, nem, nem megyünk,
Mí' coki kását nem eszünk!
(Nagybalog – Ibos Kopasz Istvánné Zsámbok Piros)

mikor osztán nem állhatják, felkelnek és hazamennek, mert a füstölés és dobolás, akár mint vegye a vendég, folyton-folyvást foly, és annak engedni kell, mert így van a változhatatlan bevett szokás. A hőreszesek elmenetele után ismét, mintha semmi se történt volna, foly a mulatság, és amint kedden estve a konyhatánc beállott, úgy tart folyvást vasárnap reggelig, örökös pályinkázás, evés-ivás, muzsika, tánc és dallás között.

Farsangolás

Míg a lakodalom tart - mivelhogy ók, amint mondtam, ha csak szerét tehetik, egyszerre tartják lakadalmait - , szokták egyik a másiknak lakadalmát meglátogatni, amikor a látogató borral vagy pályinkával megtöltött edényt szokott magával vinni és azzal beköszönni ily szavakkal:

„Ilyen becsületes vendéggel kívántam a kigyelmed királyi házában megjelenni, mint magam, ha nem hisznek, itt az igazságom!”

Akkor az itallal megtöltött edényt leteszi az asztalra, melyet elvévén tőle, szép szavakkal elfogadtatik, és a kénye szerént való mulatásra felszabadítatik. Minek-utána pedig kimulatta magát, ismét megtöltik az edényét, és úgy bocsátják útjára.

„Mikor farsangolni mégy, így kövesd ki:

Derék jó vitéznek kár otthon heverni,
Jobb volna őnekik nyereséget venni.
Gengén hízott testet ott meg.....teni.
Szép nyereségekkel magokat biztatni.

Kívánják vitézek, szószóló uram,
Végül: hogy útjokra valót rendeljenek.
Jót kaphatnak a portyán, osztan hazajutunk,
A jó helyre nyereséget hozunk.

A farsangolásról, hajnalozásról való visszaérkezéskor:

Kedves szószólónkhoz már megjutottunk,
Mert bizony, megvallom, sok utat bejártunk.
Portyázásunk után nyereséget hoztunk,
Mégis, táborozni nem híjába jártunk.

De immár az utunk úgy elnehezedett,
Hogy a társzekerünk tovább nem is jöhet.
Mert három szekér hozza az eleséget,
Azért jó szószólónktól kérünk segítséget.

Kell abba jó kanca, hat-hat egy szekérben,
Zsírót is egy iccét, kenni a tengelyre,
Mert nehezen forog annak a kerekre,
De ha jól megkenik, itt leszen ezenbe'!

*

Régtől fogva vagyon már táborozásunk,
Megvallom, azolta sok csatát próbáltunk,
Sok gyülevész népet meg is hódoltattunk,
Miolta ez háztól mi elbocsáttattunk.

Nyertünk egymás után kilenc társzekeret,
A mellett reájuk raktuk a szép rezet,
De hát hazajövet gázoltunk nagy vizet,
Ottan elvesztettük mind a nyereséget.

Kérük szószólónkat ne.....(olvashatatlan)
De ez kompániát örömmel fogadják!
Ha esik még másszor, hogy szállónk táborba,
Portyás nyereséget duplán meg is hozzuk.

Mert az is bevett törvény, hogy a lakodalom egész héten tartson, melytől eltávozni nem szabad.

Kárlátó – Avatás

Vasárnap pedig eljönnek a menyasszonynak szülei s közelebbi atyjafiai a kárlátóba (így hívják ezt a látogatást), hogy meglássák, nem esett-e valami kár a menyasszonyban vagy holmijában? Ekkor osztán mindnyájan a templomba mennek, hogy az új asszonyt az Isten színe előtt bémutassák, amikor ismét vendégséget ütvén, ki-ki hazatér, és az egész lakadalmi pompa berekesztetik.

Tekintetes Prédikátor Uram!

Mivel az eklézsiánkba illy dicséretes rendtartás vagyon, hogy a menyasszonyt az Istennek Anyjaszentegyházában be szokták avatni és kigyelmednek bemutatni, mink is mostani menyasszonyunkat kívántuk felhozni és kigyelmednek bémutatni ezen csekély ajándékkal kíván kedveskedni kigyelmednek.

*

Ami a násznagyoknak, szószólóknak, vőfélyeknek és egyéb vendégeknek a lakadalom körül és annak folyása alatt való különös magokviseletét s aprólékos tréfáit, azokat hosszas s talán némelyekre nézve unalmas is volna előszámlálni. Meglehet, hogy sokakra nézve már ez is kelletnél több. Én részemről, aki ezen paraszti tréfákat több ízben láttam és figyelmezve szemléltem, sok különös észrevételekre gerjedtem, melyek az emberi természetnek különös képességei és árnyékolatai által mulattatásomra voltak. De mivel minden embernek másféle nézetei, s más hajlandóságai vagynak; a magam sajátosságai által senkit nem botránkoztatok, hanem kinek-kinek szabad kényére hagyom, hogy ezen rövid és talán mégis szószaporítással teljesnek

látszó rajzolatban keresse a maga emberi természetről való elmélkedéseinek – vagy ha erre valót benne nem talál – a maga mulattatásának tárgyát. Ha pedig mulatságot sem talál benne, legalább őrizze magát kíméletlen ítéllettől, azon előterjesztés által, hogy ez ha nem tanulságos is, de legalább egészen igaz lerajzolása azon lakodalmi mulatságnak, melyet az ő embertársainak egy része mint ősi szokást gyakorol.

Azonban minekelőtte ezen leírást bérekeszteném, méltónak ítélem még a megjegyzésre azt, hogy a násznagy, akinek kötelessége a jó rendre felvigyázni, ekkor különös hatalmat gyakorol, és a paraszti subordinációnak ehhez hasonló csudálatos példáját nem könnyen lehet látni. A leggarázdább, legittasabb emberre is csak egy szóval parancsoljon rá, egyszerre meghunyászkodik és szót fogad, úgyhogy a néző nem győz rajta bámulni. Még ha ő maga elázik is, ami a sok köszönetések közt gyakran megesik, tartozik az ő szavának minden ember egyszerre minden kifogás nélkül engedelmeskedni, különben a mulatságból kímélés nélkül kivettetik.

Ha ezen paraszti mulatkozások némelyek előtt csupa neveléses játékoknak látszanak is, nem játék-e az embereknek minden mulatságok? Mindazáltal ezekben is feltaláljuk az emberi társaságos életnek ártatlan képességeit ábrázoló scénákat. Nevezetesen a kérőknek gyakori kiküldésök által jelentődik, hogy a szűzi szeméremnek nem illik magát egyszerre általengedni. Hogy ezzel azt kívánják jelenteni, magoktól hallottam, és a kérőknek egyszerre való elfogadásokat a leány igen nagy gyalázatjának tartaná. A kendő-osztogatásban való intés, hogy inkább örüljenek a mátká jó hírének, nevének és életének, mint azon mulandó jószágnak, igen ártatlan és szívreható. A menyasszonyt az első kocsis viszi; ötlet illeti tehát az, hogy a menyasszonyt ábrázoló kendőfát kivágja és elviszi s másúvá plántálja. A hőrészesek elidézése jelenti, hogy nekik ott többé semmi keresetek nincs, és a menyasszony már egészen a vőlegényé; az új házásoknak mézzel fogadása szép jelentés is, intés is. A násznagy hatalma és a garázdálkodók ellen való keménysége szépen ábrázolja, hogy a földi ártatlan mulatságokból is szintúgy kíméletlenül ki kell rekeszteni a másokat botránkoztató, alávaló, kártékony tagokat, mint ama mennyei király kirekeszté a maga mennyegzőjéből, aki oda mennyegzői ruha nélkül menni merészlett. (Máté 22. 11–14.)

B.(alogh) S.(ámuel)

FORRÁSOK

Bakó Ferenc

1987: Palócföldi lakodalom. Budapest

B[alogh] **S**(ámuel)

1827: Rövid rajzolatja a paraszt lakodalomnak Gömörben. Tudományos Gyűjtemény III. 38-54.

Danterné Tóth Izabella

1990. Vály-völgyi születési és lakodalmi szokások. In: GN XXIV. 123-149. Debrecen

Faggyas István

1986: Kelemér. Fejezetek a község néprajzához. GN VI. Debrecen

Komoróczy Miklós

é.n.(1904): Gömör-Kishont vármegye népe. In: Magyarország vármegyéi és városai (szerk. Dr. Borovszky Samu). Gömör-Kishont vármegye, Budapest 164-204.

Kotics József

1986: Kalendáris szokások a Medvesalján. Gömör Néprajza III. Debrecen

B. Kovács István

1994: Baracai népköltészet. ÚMNGy XXV. Budapest-Pozsony

1998: Egy 19. század eleji kézirat vőfélykönyv. In: Szolgálatban. Folklorisztikai tanulmányok a 70 esztendő Ág Tibor tiszteletére. Dunaszerdahely, 57-76.

Lajos Árpád

1979: Nemesek és partiak Szuhafón. Borsodi Kismonográfiák 8. Miskolc

Lipták Rita

1986: Házasságkötés szokásköre Ragályon. In: GN XVII. 35-83. Debrecen

Schram Ferenc

1963: Menyasszonyfektetés a palócoknál másfél száz évvel ezelőtt. Borsodi Szemle (Miskolc), 107-109.

Ujváry Zoltán

1977: Gömöri népdalok és népballadák. Miskolc. (új, javított kiadásban: Ujváry 1980)

1986: Fejtő kérdések, találós kérdések. In: Fejezetek Gömör folklórához. Gömör Néprajza V. Debrecen, 89-127.

1993: Születéstől a halálig. Az emberélet szokásainak fordulói Lévárton és Deresken. Gömör Néprajza XL. Debrecen

MNT III/A 171., 262 – 263

Mag Elza gyűjtése

Utószó

A lakodalom a paraszti élet legnagyobb eseményének számított évszázadokon át, amely *középső tisztességként*, vissza- és előtekintésre egyaránt módot adott és amely mint szertartás, minden kétségen kívül a legösszetettebb.

A bemutatott rend vázaként a gömöri parasztlakodalomnak B.S. (Balogh Sámuel) által 1827-ben készült leírása szolgált. Ebbe az adott helyen (külön jelölés nélkül) beledolgoztam a szerzőnek a menyasszonyfektetésről írott kiegészítő írását is. Az egyes szokásmozzanatokhoz a különböző gömöri kistájak hagyományából adtam kiegészítő válogatást.

Ismereteink szerint Gömörben csak a Medesalján ismeretes a *tőke* kifejezés, mégpedig *tőkelány* jelzős szerkezetben. A többi gömöri tájegység népe a *nyoszolyó*, vagy *koszoró* előtaggal illeti a szerepet betöltő személyeket. Magyarozatához az egyik lehetséges kulcsot a medesalji farsang hagyományaiiban fedezhetjük fel. A köszöntőkben (helyi kifejezéssel: *kántázó*), illetve a húshagyókeddi mulatság rítuszövegében egyaránt előfordul a *tőketűz* kifejezés. A lagzi és a farsang kapcsolata egyáltalán nem meglepő, mivel a farsang volt a házasságkötés hagyományos időszaka. Az eljegyzés *kendő* neve is főleg a barkó vidéken szokásos (bár régebről a református Harmacról is adatolt, ami az adat történetiségét jelzi), míg a *kézfogó* már 1827-ban ismert a Sajó menti reformátusok között. A hivatlan vendég neve a Barkóságon *baltás*, illetve *ködmönös*, a Lapályon *leső*. A menyasszonyos ház

vendégeinek a vőlegényes háznál tett látogatása egész Gömörben ismert. Neve *hórész/hérész*. Ez utóbbi alkalomnak sajátos tárgyi emlékei a gömői fazekasok által készített, ún. *hérészes korsók*, amelyeknek díszítése – a nemiség kihangsúlyozásával – félreérthetetlenül utal az elhálásra. A kifejezés valószínűleg a latin „heres” szóból ered, jelentése: „örökös” és tartalmilag jól beilleszthető a lakodalmi szokáskörbe. Ugyancsak igen jellemző eleme a gömői lagzinak a múlt század elejéről már igazolható *hajnaltűz / perzselés*, amely kapcsolatba hozható a farsangi szokáskörből ismert tőketűz kifejezéssel, akárcsak az ezt követő ún. *hajnalozás*, vagy *farsangolás*. Ez utóbbit a vőlegényes ház legényei végezték az alatt az idő alatt, amíg a hérések látogatása tartott és nem volt más, mint a faluban egyidőben zajló lagzik felkeresése. A barokó vidéken honos a maradék elfogyasztására hivatott

rokonság vacsorája (Hangony) vagy *atyafilagzi* (Szent-simon). A lagzit követő ún. *tilalmas hét* után az ifjú pár meglátogatja az újasszony szüleit. Ennek neve a folyó-völgyi lapályon fekvő Nagybalogon *domi*, a Barkóságon *vőfelhajtás*. A menyasszony szüleinek látogatását a Sajómentén *kárlátó*, a Medes alatt *nászfogadás* néven ismerik. A felsorolást lehetne tovább folytatni.

Az elmondottakból nyilvánvaló, hogy a lakodalmi szokáskör Gömörön belül is térben eltérő és időben folytonosan változó.

A ragályiak évente megrendezett *Gömöri lakodalmasa* ennek a nagy múltú hagyománynak a felelevenítését szolgálja. A bemutatott képek 2008-ban készültek.

(B. Kovács István)

A menyasszony beköszöntése